

L I J S T
 EN
 KORTE OPHELDERING
 VAN EENIGE
 FRIESCHE WOORDEN,
 SPREEKWOORDEN EN SPREEKWIJZEN,
 DOOR
R. POSTHUMUS.

(*Vervolg van deel IV, blz. 320, Eerste Reeks.*)

Holder, eene groote, zwart- en geelbonte, wesp, die in den grond nestelt. Zij wordt misschien zoo genoemd, om het geluid, dat zij geeft, van *hallen*, met verandering der *a* in *o*, om den klank van dat geluid te beter na te bootsen. *Ielbij* is eene kleinere en sterker geelbonte wesp. Aalbij is het woord, letterlijk in het Nederlandsch overgebracht; is dit voor aardbij, die onder de aarde nestelt, ter onderscheiding van die bijen, welke in korven, of elders, als wilde in boomen, nestelen? Het is niet onwaarschijnlijk. *Hoarnbij* is eene grootere soort, welke, zoo als ik meen, hare nesten wel in de boere schuren maakt. Men vergelijke hiermede het Hoogduitsche *Hornisz*, dat het zelfde beteekent, en ontleend is aan het geluid, dat die wespen in het vliegen maken. Tobler geeft, in zijn aangehaald werk, op het woord *Hürlibueb*, *hurra* op,

als beteekenende het zelfde als ons Friesch *snoerjen*, brommen; en zegt verder, op *hörnigela*, dat *haren* in *Zwaben* roepen beteekent. *Or*, *ur*, *hor*, *hur*, vergelijk de vreugdekreet *hoerra*, zullen wel de wortel van ons woord zijn. *Schytbij* is bij ons de drekvlieg, zonder angel, en daarom wordt deze soort in Groningerland *blinde imen*, of *bijen*, geheeten; zoo is in het Engelsch *blunt*, stomp, van een mes, zoo wel als van het verstand, gebezigd. Onze benaming is duidelijk daarvan ontleend, dat dit insekt zich veel in drek en vuiligheid ophoudt. Met *de holders* spelen de kinders wel, en hebben ze dan in een houten huisje, *holderhuuske* geheeten. *Holderhuuske* noemt men ook eene zeer kleine woning. *Holderje* is brommen, een sterk geraas maken, in het gebruik meest vereenigd met *bolderje*, bulderen; zoo zegt men: *hold're bolderje*, razen, schreeuwen, tieren; in *hold're-bold'rich man*, iemand, die veel geraas maakt; ook in *hold're-bolder*, het zelfde. Men vindt *hold're-bolder* ook nog in het sprookje, dat op een raadsel gelijkt:

*Holder de bolder voor yn 't hoës,
Kliper de klapper achter yn 't hoës,
De bylder yn de achterdoor,
De kraaiër oppe ruuchscherne,
De später yn it lân.*

Vrij vertaald:

De karmolen voor in het huis,
De dorscher achter in het huis,
De hond in de achterdeur,
De haan op den mesthoop,
De ploeg in het land.

Even zoo vindt men dit woord in het rijmpje, waarvan ik alleen het begin weet:

*Holder de bolder
Kaam over de solder, in sa fort.*

Dat is:

Holder de bolder
Kwam over den zolder, enz.

Mogelijk is *holder de bolder* hier oorspronkelijk wel een bulderende en veel *geras* makende huisgeest, uit den heidenschen tijd onzer vaderen, in het Hoogduitsch *ein Poltergeist*.

Hole, hol, en wel meer bepaald een hol, dat in vroegere eeuwen als woning gebezigd werd. Onze vroegste voorouders waren bij hunne komst hier te lande zeker voor een groot gedeelte holbewoners. Zij moesten, gedrongen door de gesteldheid van onzen bodem, in dien tijd, en bij hunne onkunde, schuil- en verblijfplaatsen zoeken in de holen, welke zij vonden, of groeven, in de hooge heiden en veenen van het zuidelijk gedeelte van ons land. Daar, waar zij het eerst waren aangekomen, moesten zij zich, bij hun zwervend leven, des winters ook weder ophouden, omdat het noordelijk deel van Friesland toen nog uit water en moerassen bestond. Zomerhutten zullen zij wel vroeg op de terpen in de noordelijke streken hebben opgeslagen, maar in den barren winter moesten zij in hunne zuidelijke holen bescherming tegen winterkoude, winterweder, water en stormen, zoeken.

Uit dien vroegen tijd en ruwe levenswijze, waarvan wij nog hier en daar in onze ellendige heidehutten de rampzalige overblijfselen zien, is dus dit woord, in de betekenis van woning, en wel van eene slecht gelegene, of gebouwde, woning, tot ons overgekomen. *Men kin winters nooit ris uutte hole komme*, men kan bij den winter (om de dan vaak onbruikbare wegen) nooit uit de hole, het huis, komen. *Hij, of, jae, sit altyt ynne hole*, hij, of, zij, zit altijd in de hole, de woning. *Hij het der in rare hole* (ook wel *in kroep-yn*, kruip-in), hij heeft daar eene slechte woning.

Zoo schiedert ons dit eene woord, lezers! den ellendigen toestand onzer eerste vaderen, in vergelijking van den onzen. O hemelsche verlichting en beschaving! welke zoete vruchten teelt gij ten dienste van ons, menschen.

Met dit woord, *hole*, in zijne grondbeteekenis, hol, diep, is, hoe strijdig dit ook schijnen moge, het volgende, *holle*, naauw verwant.

Holle (doffe *o*), hoofd. Zooverre mij bekend is, vindt men dezen woordvorm in dien zin in geene der andere Germaansche taaltakken. Het woord is een met het Engelsche *hill*, een heuvel, hoogte. *Hill*, *holle*, hoog, zijn uit eene bron gevloeid met *hel*, Engelsch *hell*, ofschoon dit laatste diepte, laagte, of wel donkerheid wegens de diepte, beteekent. Zoo gebruikte men in vroegeren tijd even zoo wel de uitdrukking *neder-* als *opstijgen*, niettegenstaande *stijgen* in het gebruik, zonder voorzetsel, eene beweging naar boven aanduidde. De helling van een heuvel, Engelsch *hill*, rigt zich even zoo wel om hoog als naar beneden: het standpunt van hem, die daarvan spreekt, hetzij dan alleen in zijne voorstelling, of het wezenlijke, bepaalt dit. De mensch stelt, als hij van de ruimte en beweging spreekt, zich zelven tot het middenpunt, en zoo staan voor hem *boven* en *beneden*, *voor* en *achter*, *regts* en *links*, in een zoo naauw verband, dat hij uit een en het zelfde wortelwoord woorden kon ontwikkelen, welke de tegen elkander over staande rigtingen van de ruimte aanwezen, bij al de onderscheiding, welke hij aan hun vorm gaf; zoo als *super*, boven, *subter*, beneden, gelijk de Romeinen zich uitdrukten; *hill*, heuvel, *hell*, *hel*, zoo als de Engelschman spreekt.

Hollich, koppig, ligt boos, eigenzinnig. Zoo zegt men ook, vooral van een stijfzinnig kind: *ir sit in holle op*, er zit een hoofd op; ook beteekent deze spreekwijze zooveel als: het is een zeer schrandere kind. *Holdoekje*, een drie-

hoekig, rood- of blaauwbont, doekje, dat de vrouwen vroeger over *de tip-*, *oender-* of *wite*, *moets*, de tip-, onder- of witte, muts, gespeld, droegen. *Holle* is de beschaafde, *kop* de onbeschaafde, uitdrukking van hoofd. Ik neem de vrijheid, om hier nog iets te zeggen ter verklaring van den dorpsnaam *Holwerd*, in Westdongeradeel. Deze naam, een met *Holwierde*, een dorp in Groningerland, niettegenstaande de verandering in den vorm van zijn laatste gedeelte, *werd* in *wierde*, wordt door de sage verklaard als *hollige*, heilige, *werd*, omdat de heilige Ludgerus in de achtste eeuw eenen blinde aldaar weder ziende maakte. Ik laat die sage zelve in al hare waarde, of onwaarde; maar de, op haar gegronde, naamsverklaring is ontaalkundig. *Hollig* is in het oud-Friesch geen woord, zoo ver mij bewust. *Heilig* heet daarin *helga*, *helick*, *hillig*. Zie Hetteema's *Proeve van een Friesch en Nederlandsch Woordenboek*, op het woord. *Holwerd* acht ik zooveel te zijn als *holle*, hooge *weerd*: het eerste lid daarvan is dus een met ons *holle*, en in beteekenis met het Engelsche *hill*, een heuvel; het tweede *werd*, *wierde*, *weerd*, is wering, opgeworpene waterwering, land, dat boven het, er om heen stroomend, water uitsteekt. Het eerste lid dient dus ter versterking van de beteekenis van het tweede; hooge werd is het geheel, dat is, hooger dan andere. Nog eene vraag. Is *heli*, *hal*, in *heli-halbred*, dat door Wiarda met *Hirnschale*, de hersenpan, door Hetteema met hersenvlies, wordt overgezet, ook verwant, of een, met ons *holle*? En kan *bredi*, of *bred*, ook het Groningerlander *bret*, een theeblad, b. v. een eenigzins hol blad, of bord, waar men het theegoed op zet, *bretje*, de verkleinde vorm, door omzetting *bert*, *berd*, *bord*, zijn? Het geheel zou dus letterlijk het holle hoofdbord, de hoofdpanne, nu hersenpan, zijn. *Videant acutiores!*
(*Het vervolg hierna.*)

